

SPRÁVA ORAVSKÉHO HRADU A PANSTVA V ROKOCH 1606 – 1626 Z POHĽADU ARCHONTOLÓGIE

Katarína Červeňová

ČERVEŇOVÁ, Katarína: Die Verwaltung der Gutsherrschaft Orava in den Jahren 1606 – 1626. Historické štúdie, 2013, roč. 47, pp. 109 – 118.

Im folgenden Beitrag stellt die Autorin die Ergebnisse einer archontologischen Untersuchung vor, die auf die Personalbesetzung von Beamten der Burg und der Gutsherrschaft Orava am Anfang des 17. Jahrhunderts ausgerichtet ist. Außerdem werden auch biographische Angaben von manchen Beamten aufgeführt. Der Entwicklung der Verwaltung der Gutsherrschaft Orava in den Jahren 1606 – 1626 wird auch Aufmerksamkeit geschenkt.

Die Archontologie. Die Burg Orava. Die Gutsherrschaft Orava. Die Landesherrenverwaltung.

Nepochybne najvýznamnejšou a rovnako aj najznámejšou stavbou oravského regiónu je Oravský hrad, vypínajúci sa na vysokom brehu nad hladinou rieky Orava. Jeho dejiny, ako aj dejiny oravského panstva, boli oddávna akýmsi magnetom výskumu mnohých bádateľov. Už v druhej polovici 19. storočia vydal monografiu o Oravskom hrade Mikuláš Kubinyi.¹ Jeho práca sa vlastne stala prvým monografickým dielom venovaným dejinám Oravského hradu. O niečo vyše polstoročia po vydaní tejto publikácie napísal svoju knihu o dejinách hradu a panstva Andrej Kavuljak.² Ďalšie publikácie, ktoré sa komplexnejšie zaoberajú dejinami hradu a prinášajú čiastočne aj informácie o dejinách samotného panstva, vyšli v druhej polovici 20. storočia. Ide o práce Dobroslavy Menclovej a Jolany Kavuljakovej, Pavla Čaploviča a Petra Hubu.³ Adekvátne miesto sa dejinám hradu a panstva dostáva aj v rôznych štúdiách a príspevkoch, najmä na stránkach *Zborníka Oravského múzea*.

Zachované archívne pramene poskytujú bohatú pramennú bázu, ktorá umožňuje bližší pohľad aj na fungovanie zemepanskej správy oravského panstva a hradu na začiatku 17. storočia. Rovnako majú nenahraditeľnú úlohu aj pri archontologickom

¹ KUBINYI, Miklós. *Árva vára*. Budapešť : Franklin, 1890.

² KAVULJAK, Andrej. *Hrad Orava*. Turčiansky Sv. Martin : Knihtlačiarsky účastinný spolok, 1927.

³ KAVULJAKOVÁ, Jolana – MENCLOVÁ, Dobroslava. *Oravský zámok*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1963; KRIŽANOVÁ, Eva. *Oravský hrad a okolie*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1963; ČAPLOVIČ, Pavol. *Oravský zámok*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1967; HUBA, Peter. *Oravský hrad*. Martin : Osveta, 1986.

výskume, keď umožňujú nahliadnuť aj na personálne obsadenie jednotlivých postov a funkcií v zemepanskej správe.

Významným medzníkom v dejinách Oravy, a teda aj samotného panstva a hradu, je rok 1606. V marci tohto roku dostal Juraj Turzo (Thurzo) od panovníka Rudolfa II. donačnú listinu, na ktorej základe získal do dedičného vlastníctva Oravský hrad, oravské panstvo a rovnako aj hodnosť župana Oravskej stolice. Panovník takto odmenil Turzu za preukázané verné služby a udatnosť. Spolu s hradom (ktorý dostal do užívania od panovníka Ferdinanda I. ešte jeho otec František Turzo) získal Juraj do dedičného vlastníctva aj rozsiahle panstvo.⁴ Dedičné právo na hrad, panstvo a hodnosť župana mali aj Turzovi potomkovia. V prvom rade malo toto právo prejsť na mužských potomkov. V prípade, že by ich nebolo, malo sa toto právo uplatniť aj na ženské pokolenie. Listina v podstate stanovila aj zásadu nedeliteľnosti panstva a hradu medzi jednotlivých členov. Hrad a panstvo mal spravovať vždy najstarší člen rodu (syn alebo dcéra), ktorý mal následne rozdeľovať príjmy z panstva medzi ďalších členov rodu.⁵ Na základe tejto zásady, z ktorej vychádzal aj Juraj Turzo pri písaní svojho testamentu, sa v júli roku 1626 utvoril oravský komposesorát ako nedeliteľné dedičstvo jeho siedmich dcér. Komposesorátne územie zahŕňalo oravské panstvo a štvrtinu lietavského panstva.

Keďže oravské panstvo, čo sa týka rozlohy, patrilo medzi tie väčšie panstvá, je pochopiteľné, že na jeho správe sa podieľal celý rad úradníkov a služobníkov. Najvyššiu pozíciu v zemepanskej správe zastával prefekt, ktorý bol splnomocneným zástupcom majiteľa panstva.⁶ V prvých desaťročiach 17. storočia zastával tento post Štefan Litaši (Litassy), ktorý dozeral na správu nielen oravského panstva, ale aj všetkých ostatných panstiev a majetkov, ktoré patrili Turzovcom.⁷

Sídlom správy oravského panstva bol Oravský hrad. Najvyšším úradníkom na hrade bol kapitán (*capitaneus arcis*). Bez jeho vedomia nesmel nikto hrad opustiť, ale ani nikto nepovoláný sa bez jeho súhlasu nemohol na hrad dostať. Jemu boli zverené kľúče od všetkých brán hradu.⁸ Brány zatvárali vždy večer ešte pred západom slnka kasteláni, ale iba nato, ako dostali súhlas od kapitána. Jemu následne odovzdali aj kľúče. V noci

⁴ V listine sa uvádzajú aj konkrétne mestecká a dediny, ktoré Turzo dostal do vlastníctva. Išlo o mestecká Veličná, Trstená, Tvrdošín a dediny a usadlosti Kral'ovany, Žaškov, Párnica, Zázrivá, Zahrabové, Zábřež, Poruba, Gäcel', Jasenová, Valaská Dubová, Sedliacka Dubová, Dolný Kubín, Záskanie, Mokrad', Kňažia, Bziny, Veľký Bysterec, Horná Lehota, Dolná Lehota, Beňova Lehota, Medzibrodie, Pribiš, Pucov, Chlebnice, Malatiná, Dlhá Lúka (dnes obec Dlhá), Podbiel', Biely Potok, Nižná a Krásna Hôrka. Okrem toho mali prejsť do jeho dedičného vlastníctva aj ďalšie ním založené dediny. Ministerstvo vnútra SR Štátny archív Bytča (ďalej MV SR, ŠA BY), fond Oravský komposesorát 1526 – 1864 (ďalej f. OK), inventárne číslo (ďalej inv. č.) 130, fascikel (ďalej fasc.) 65.

⁵ MV SR, ŠA BY, f. Oravský komposesorát: Prefekt (1371) 1715 – 1864 (ďalej f. OK: Prefekt), inv. č. 182, fasc. II, Be-2, škatuľa (ďalej šk.) 102. MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 130, fasc. 65.

⁶ KÁLLAY, István. *A Magyarországi nagybirtok kormányzata 1711 – 1848*. Budapešť : Akadémiai kiadó, 1980, s. 104.

⁷ Jeho funkcia je v prameňoch označovaná ako „omnium bonorum praefectus“. MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 46, fasc. 15, no. 37.

⁸ Hrad mal pôvodne dve brány. Juraj Turzo dal pod druhou bránou vybudovať barbakánovú bránu (dnešnú prvú bránu), čím sa ich počet zvýšil na tri. ČERNAN, Igor. Oravský hrad v období Turzovcov a ich hrobka. In *Zborník Oravského múzea*, 12, 1995, s. 28.

mal kapitán zákaz otvárať brány. Mohol tak urobiť len v dvoch prípadoch, a aj to len za prítomnosti obidvoch kastelánov – ak by niekto z členov rodiny Turzovcov prišiel na hrad v noci alebo ak by vznikol v hrade, prípadne pod hradom požiar.⁹

V rokoch 1606 – 1620 bol kapitánom Oravského hradu Štefan Guzič z Turian (*? – †1620). V Turzových službách však pôsobil už dlhé roky predtým ako kastelán. V 80. rokoch 16. storočia dostal za svoje verné služby dedinu Mokrad'.¹⁰ Počas Bočkajovho (Bockay) povstania v roku 1606 vyplienili jeho majetky hajdúsi. V liste z marca toho roku Guzič informoval Juraja Turzu, že na hrade prichýlil aj svoje služobníctvo, ktoré sem utieklo pred hajdúskymi vojskami. Tie v tom čase napadli aj stoličné sídlo – mes-tečko Veličná. Zároveň prosil svojho pána o pomoc. Finančné prostriedky, ktoré ako kapitán dostával za svoje služby, nestačili na pokrytie výdavkov spojených s pobytom jeho služobníctva na hrade. Všetky zásoby jedla, ktoré jeho služobníctvo stihlo, utekajú-júc pred hajdúchmi, priniesť, sa im minuli, preto musel Guzič predať aj svojho koňa za 32 zlatých. Ale ako sa ukázalo, ani táto suma nestačila na zabezpečenie živobytia tak jeho, ako aj rodiny a jeho čeľade. Dokonca v liste spomenul, že následkom toho on a jeho deti chodili „*otrhani*“.¹¹ Preto poprosil Turzu, aby nariadil provizorovi panstva, aby mu vyplatil 20 zlatých. Za tieto peniaze chcel potom v Krakove nakúpiť súkno pre seba a svoje deti. Rovnako sa v liste zmienil aj o chorobe „*hadmas*“, ktorá ho sužovala a v dôsledku ktorej už skoro týždeň ležal v posteli.

Guzičove majetky sa v tomto roku ešte raz stali terčom útoku hajdúskych vojakov. „*Nepobožni hajdwsí*“, ako ich Štefan Guzič sám nazval, mu zničili celý jeho dom. Niekoľkých ľudí z jeho služobníctva vyzliekli donaha a ubili na smrť. Ďalších päť slúžok a jeden mládenec sa utopili v potoku, keď sa snažili útekem pred hajdúchmi zachrániť si život.¹²

Ako každý úradník či služobník zemepanskej správy oravského panstva aj kapitán hradu dostával za vykonanú službu určitú sumu peňazí a naturálie. Podľa dispozície z roku 1619 prináležalo kapitánovi hradu za jeho službu ročne 80 zlatých. Okrem toho dostával 4 lukná pšenice, ďalej 3 lukná pšenice určené pre jeho paholka a 12 lukien ovsu. Ďalej to boli potraviny: 50 funtov bryndze, jeden korec krúp, jeden korec hra-chu, dva okovy kapusty, šesť kusov stredného masla a soľ v hodnote jedného zlatého. Rovnako dostával aj stanovené množstvo piva a vína, konkrétne išlo o 12 okovov piva a dva okovy vína. Okrem obilnín a potravín dostával za svoju službu aj štyri ovce a jed-no vykŕmené prasa. Sumu 80 zlatých mu vyplácali postupne, a to v štvrtročných ter-mínoch (na „*kántor*“ svätójurský, svätójánsky, svätomichalský a vianočný), keď sa aj revidovali účty.¹³ Výška týchto vyplácaných dávok nebola počas obdobia rokov 1606

⁹ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1.

¹⁰ Dnes súčasť Dolného Kubína.

¹¹ MV SR, ŠA BY, fond Oravský komposesorát: Thurzovská korešpondencia 1541 – 1626 (ďalej f. OK: TK), inv. č. 197, II-G/14, šk. 5. List z 30. marca 1606.

¹² MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 197, II-G/14, šk. 5. List z 29. novembra 1606.

¹³ V rovnakých termínoch dostávali od panstva peniaze aj ostatní úradníci a služobníci. Výnimku tvorili drábi, ktorých zvyčajne vyplácali každý mesiac. MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1. ŠA BY, f. OK, inv. č. 389, fasc. 226a.

– 1626 vždy rovnaká. Dosvedčuje to aj list Štefana Guziča z decembra 1612 adresovaný Jurajovi Turzovi, v ktorom Guzič namietal, že hoci Turzovi verne slúžil už mnohé roky, predsa od neho v novej úprave výnosu, podľa ktorej sa rozdeľovali naturálne úradníkom panstva, nedostal žiadne víno. V liste argumentoval: „... *ga sem giž stary člowek, a wice trunkom žiwim se, nežli gedlom...*“¹⁴, preto prosil Turzu, aby vyhovel jeho žiadosti a ako odmenu za jeho služby mu dal aj zopár okovov vína. Požadoval aj zvýšenie stanovenej dávky ovsu zo šesť lukien na desať lukien. Táto požiadavka bola, zdá sa, oprávnená, lebo každý týždeň musel ako kapitán hradu na svojom vlastnom koni chodiť vybavovať rôzne záležitosti, ktorými ho Turzo v listoch poveroval.

Zaujímavý je aj pohľad Štefana Guziča, ako človeka, ktorý pôsobil v službách Turzovcov mnohé roky, na život a bývanie na Oravskom hrade v porovnaní s Lietavským hradom: „... *nebo ginačegsse gest na Lietawe, nežli na Orawe bidleni, a Letawa gest zamek na straně kdy nečasto strany člowek prijde, ale zde mimo zamek Orawu, gest obecná a hradská cesta, po ktere g mnozi narodowe a mnozi kupcy sem a tam ydú, a mnohé listi od mnohich panou y také hlavných miest sem knám na zamek, tak V. Osvic. psané, gako y nám samým prinassegi...*“¹⁵

Po smrti Štefana Guziča nastúpil na miesto kapitána Oravského hradu Juraj Abafi (Abaffy) (*? – †1642) z Hornej Lehoty. Do tejto funkcie sa dostal z pozície kastelána hradu, ktorú vykonával v rokoch 1606 – 1620. Jeho otcom bol Ján Abafi (*? – †1588), ktorý pôsobil na Orave ešte v službách Františka Turzu ako provizor oravského panstva. Jurajovou matkou bola Margita, rodená Hrelicová (Hrelitz). V roku 1587 dostal Ján a jeho synovia Juraj, Mikuláš, Ján a Michal od Juraja Turzu do vlastníctva dedinu Horná Lehota.¹⁶ Tu si Abafiovci koncom 16. storočia postavili renesančný kaštieľ. Rovnako dali v dedine postaviť niekedy pred rokom 1627 aj kostol.¹⁷ Zásľuhu na tom mal nepochybne práve Juraj Abafi.¹⁸ Jeho prvou manželkou bola Barbora a pochádzala z rodu Zerdahei (Zerdahely),¹⁹ po jej smrti sa oženil s Annou Dlhohúckou (Dlhohuczy).²⁰ Okrem majetkov v Hornej Lehote mal Juraj usadlosť aj v Liptovskej stolici – v Ploštíne.²¹ Tu žila aj jeho matka Margita.²² Juraj pôsobil ako kapitán hradu nepretržite až do svojej smrti, keď ho v tejto funkcii vystriedal jeho syn Andrej Abafi.²³

¹⁴ MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 197, II-G/14, šk. 5. List zo 7. decembra 1612.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 42, fasc. 12, no. 49.

¹⁷ GÜNTHEROVÁ-MAYEROVÁ, Alžbeta. *Dejiny a súpis výtvarných pamiatok Oravy*. Turčiansky Sv. Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1944, s. 45 – 46.

¹⁸ Dosvedčujú to aj erby Juraja a jeho prvej manželky Barbory v ornamentoch výzdoby kostola. Pôvodne sa tu nachádzal aj obraz Juraja Abafiho ležiaceho v rakve z roku 1642. Tamže, s. 46.

¹⁹ MV SR, ŠA BY, fond Oravská župa I (1393) 1584 – 1849 (ďalej f. OŽ I), inv. č. 1820-22, fasc. 1, šk. 725. Szluha Márton vo svojej knihe *Árva, Trencsén, Zólyom vármegye nemes családjai* (Budapešť, 2006) uvádza, že prvá manželka Juraja Abafiho sa volala Alžbeta (s. 17). Nešlo však o Alžbetu, ale o Barbaru, ako to dokladajú spomínané archívne pramene.

²⁰ MV SR, ŠA BY, f. OŽ I, inv. č. 1 802, fasc. 2, šk. 719.

²¹ Obec Ploštín bola v 70. rokoch 20. storočia pripojená k Liptovskému Mikulášu.

²² MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 689, III-A/1, šk. 21. List zo 14. januára 1608 a z 22. januára 1622. MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 816, III-N/3, šk. 26. List z 11. novembra 1625.

²³ Andrejom sa však línia Abafiovcov ako kapitánov Oravského hradu nekončí. V tejto „tradiícii“ pokračuje...

Oravský hrad mal v rokoch 1606 – 1626 dvoch kastelánov (*castellanus*). Podľa inštrukcie z roku 1617, ktorá upravovala povinnosti kastelánov, jeden kastelán sídlil v hornej časti, druhý v dolnej časti hradu. Ku každodennej náplni práce kastelánov patrilo stráženie hradu aj pomocou im podriadených drábov.²⁴ Pokiaľ to len bolo možné, povinnosť zdržiavať sa na hrade mali obidvaja kasteláni. Keď chcel niektorý z nich opustiť hrad (napríklad, ak chcel odísť domov), mohol tak urobiť len so súhlasom kapitána. Musel o tom upovedomiť aj druhého kastelána, aby sa nestalo, že by nebol na hrade ani jeden z nich.²⁵ Aj kasteláni poberali za svoju prácu plat a naturálie. Podľa výnosu z roku 1619 dostal kastelán Juraj Abafi 80 zlatých,²⁶ druhý kastelán Stanislav Sudorský 50 zlatých.²⁷

Ako sme už spomenuli, k povinnostiam kastelánov patrilo aj zamykanie brán. Počas Betlenovho povstania platili na hrade sprísnené bezpečnostné pravidlá. Jedným z nich bola povinnosť zamykať prvú bránu v čase obeda, skôr, ako kasteláni zasadli k stolu, a kľúč odovzdať kapitánovi. Kým kasteláni obedovali, prvú bránu strážili drábi. Ak by niekto počas obeda priniesol na hrad list, drábi ho pomocou šnúrky vtiahli cez bránu dnu a potom odovzdali kapitánovi. Funkcia kastelánov bola spojená aj so starostlivosťou o budovy hradu. Každý piatok mali kasteláni povinnosť zabezpečiť, aby kominár vyčistil všetky komíny hradu, ako aj dohliadať na strechy a budovy hradu a v prípade, že by bola potrebná nejaká oprava, mali o tom ihneď upovedomiť provízora panstva. Delá a iné zbrane, ktoré sa nachádzali v hrade, mali pravidelne čistiť a kontrolovať za pomoci puškárov.²⁸

Kompletnú archontológiu kastelánov z rokov 1606 – 1626 sa nám nepodarilo zo zachovaných prameňov zistiť. V rokoch 1606 a 1607 sa ako kastelán spomína Štefan Horvát (Horváth) (*? – †pred 1619).²⁹ Pôvod a sídlo rodu, z ktorého Štefan pochádzal, bol v doterajšej odbornej literatúre neznámy.³⁰ V dikálnom súpise Oravskej stolice z roku 1598 sa však uvádza, že Štefan bol slobodník (*libertini*) a býval v Dolnom Ku-

čoval aj Andrejov syn Alexander Abafi, ktorý pôsobil ako kapitán hradu v rokoch 1671 – 1673. MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 15, fasc. 2, no. 4. a inv. č. 12, fasc. 1, no. 21.

²⁴ Kastelánom boli podriadení okrem drábov aj puškári, mečiari atď. SEDLÁK, František. Náčrt vývinu správy feudálnych panstiev na Slovensku od polovice 16. do polovice 19. storočia. In *Historické štúdie*, 10, 1965, s. 73. Táto hierarchia platila aj na Oravskom hrade, ako to vidieť z inštrukcií pre kastelánov z rokov 1617 a 1621. MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1.

²⁵ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1. Inštrukcia pre kastelánov Oravského hradu z roku 1617.

²⁶ Ako naturálie za svoju službu dostal: 4 lukná pšenice, 2 lukná pšenice pre jeho paholka, 16 okovov piva, 24 lukien ovsu, šesť oviec, jedno vykŕmené prasa, 75 funtov bryndze, 12 kusov stredného masla, dva korce krúp, jeden korec hrachu, šesť okovov kapusty, soľ v hodnote 1 zlatý. ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1.

²⁷ Za svoju službu dostal: štyri lukná pšenice, tri lukná pšenice pre jeho paholka, 12 okovov piva, 12 lukien ovsu, štyri ovce, jedno vykŕmené prasa, 50 funtov bryndze, šesť kusov stredného masla, jeden korec krúp, jeden korec hrachu, tri okovy kapusty, soľ v hodnote 1 zlatý. Tamže.

²⁸ Tamže. Inštrukcia pre kastelánov Oravského hradu z roku 1621.

²⁹ Tamže.

³⁰ NOVÁK, Jozef. *Rodové erby na Slovensku I : Kubinyiho zbierka pečatí*. Martin : Osveta, 1980, s. 120.

bíne.³¹ Túto informáciu potvrdzuje aj ďalší archívny prameň – Urbár oravského panstva z roku 1619. V ňom sa píše, že v Dolnom Kubíne bývala vdova po Štefanovi Horvátovi, ktorá tu vlastnila usadlosť, nazývanú Kolarovská, v hodnote 400 zlatých.³² Osudným sa pre Štefana stal 16. november 1607. V tento deň spolu s dvomi puškármi pracoval v krčme pod hradom na nejakej oprave. Puškárom sa však pri práci zapálil pušný prach, následkom čoho v miestnosti, kde sa nachádzali, nastal výbuch.³³ Všetci traja utrpeli ťažké zranenia. Podľa svedectva kapitána hradu Štefana Guziča mal Štefan Horvát celkom spálenú tvár, ruky a nohy.³⁴ Zatiaľ posledná správa o ňom, ktorú sa nám z prameňov podarilo zistiť, je z 1. decembra 1607, keď priviezli na hrad jeho veci v troch vozoch.³⁵ V ďalších prameňoch sa už Štefan Horvát ako kastelán hradu nespomína. Z toho možno usúdiť, že zraneniam, ktoré utrpel pri výbuchu, nakoniec podľahol. Je to však iba domnienka, ktorú môže potvrdiť alebo vyvrátiť až ďalší výskum prameňov.

Od roku 1614 bol kastelánom hradu Stanislav Sudorský (*? – † okolo roku 1633). V službách Juraja Turzu pôsobil od roku 1590.³⁶ Začínal ako pokladník, neskôr (v rokoch 1611 – 1613) vykonával funkciu provízora oravského panstva. Kavuljak vo svojej práci *Historický miestopis Oravy* píše, že S. Sudorský sa stal armalistom, hoci nebol slobodníkom.³⁷ Táto informácia je však nesprávna. Sudorský sa ako slobodník (*libertini arcis*) spomína už v roku 1598.³⁸ Niekedy v priebehu nasledujúcich rokov získal od panovníka armáles, lebo už v roku 1604 sa uvádza v zozname armalistov Oravskej stolice.³⁹ Sudorský býval v mestečku Veličná. Tu vlastnil 1,5 usadlosti s domom v hodnote 200 zlatých. On a jeho potomkovia ju získali do dedičného vlastníctva na základe listiny vydananej Jurajom Turzom v roku 1607.⁴⁰ Zároveň boli oslobodení od všetkých poplatkov, dávok a prác. Sudorský sa angažoval aj v mestskej samospráve Veličnej. V roku 1619 pôsobil v mestečku ako richtár.⁴¹ Koľko mal Sudorský detí, presne nevieme. Určite mal však dcéru, ako to vyplýva z jeho listu z roku 1612, v ktorom spomína, že ho prišiel domov navštíviť jeho zať.⁴² Podľa súpisu, ktorý sa zachoval vo fonde mestečka Veličná, sa rod Sudorských spomína medzi rodmi vo Veličnej, ktoré vymreli ešte v 17. storočí.⁴³

Kastelán Andrej Čepkovič (*? – † po roku 1642) pochádzal zo Záskaľia. V roku 1618

³¹ MV SR, ŠA BY, pobočka Dolný Kubín (ďalej pob. Dolný Kubín), Dikálne súpisy Oravskej stolice z rokov 1549 – 1700 (ďalej Dikálne súpisy), kópie. Rok 1598. Originál je uložený v MOL (Magyar Országos Levéltár).

³² MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1. Urbár Oravského panstva z roku 1619.

³³ Stalo sa tak o jednej hodine popoludní v nejakej menšej miestnosti, ktorá sa nachádzala nad pivnicou.

³⁴ Ešte horšie na tom boli dvaja puškári. Starší z nich utrpel rozsiahle popáleniny kože, mladší puškár mal poranenú končatinu. MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 197, II-G/14, šk. 5. List zo 16. novembra 1607.

³⁵ MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 197, II-G/14, šk. 5. List z 1. decembra 1607.

³⁶ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 137, fasc. 68, no. 2.

³⁷ KAVULJAK, Andrej. *Historický miestopis Oravy*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955, s. 253.

³⁸ MV SR, ŠA BY, pob. Dolný Kubín, Dikálne súpisy. Rok 1598.

³⁹ „*Stanislaus Sudorius nunc iam armalis et non libertini*.“ MV SR, ŠA BY, pob. Dolný Kubín, Dikálne súpisy. Rok 1604.

⁴⁰ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 137, fasc. 68, no. 2.

⁴¹ Tamže, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1. Urbár Oravského panstva z roku 1619.

⁴² MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 559, II-S/39, šk. 16. List zo 6. marca 1612.

⁴³ MV SR, ŠA BY, pob. Dolný Kubín, fond Mestečko Veličná 1583 – 1871, Varia, inv. č. 156, šk. 31.

mu tu Imrich Turzo udelil usadlosť.⁴⁴ Armáles získal Andrej v roku 1628. Za verné služby bol potom ako kastelán v roku 1633 riaditeľom oravského komposesorátu a Turzovými dcérami odmenený usadlosťou nazývanou Bencúrovská (nachádzajúcou sa v Záskaľi) s domom v hodnote 500 zlatých.⁴⁵ Ďalej sa medzi kastelánmi Oravského hradu v rokoch 1606 – 1626 v prameňoch spomínajú aj mená Martina Farkaša a Pavla Tolnaia (Tolnay). Podľa zápisu v autentickom protokole Hodnoverného miesta Spišskej Kapituly z roku 1627 žil Martin Farkaš (*okolo 1567 – † po roku 1627) v Liptovskej stolici.⁴⁶ Na základe tejto informácie možno usudzovať, že pochádzal z rodu liptovských Farkašovcov z Lazov. Žiaľ, viac informácií o ňom ani o Pavlovi Tolnaiovi sa nám nepodarilo nateraz zistiť.

Starostlivosťou o chod hospodárskych záležitostí panstva bol poverený provízor (*provisor*). Dohliadal na riadenie a organizovanie poľnohospodárskych prác, na nedotknuteľnosť hraníc panstva, ako aj hraníc jednotlivých mestečiek a dedín na území oravského panstva. Do jeho náplne práce patrilo aj dozor nad panskými krčmami (tých bolo na území oravského panstva deväť: v Kraľovanoch, vo Veličnej, v Dolnom Kubíne, Tvrdošíne, Trstenej, Dlhej, Jablonke, Zázrivej a pod hradom) a mýtami (tie boli v Kraľovanoch, Tvrdošíne a pod hradom). Rovnako dozeral aj na sklad soli, ktorý sa nachádzal v Jablonke.⁴⁷ K práci provízora nepatrili len hospodárske záležitosti, ale občas musel riešiť aj „iné“ povinnosti. Alžbeta Cobarová (Czobor) často poverovala oravského provízora aj objednávaním a dovozom látok z Krakova. Najčastejšie išlo o hodváb, damask a tzv. *kytajku*, čo bola bavlnená alebo hodvábná tkanina.⁴⁸ Provízor za svoje služby dostával ročne 60 zlatých.⁴⁹ V rokoch 1606 – 1626 sa v úrade provízora panstva postupne vystriedali Šimon Nižňanský, Michal Šuškovič, Stanislav Sudorský a Michal Nižňanský.

Šimon Nižňanský (*? – † po roku 1620) je považovaný za zakladateľa oravského rodu Nižňanskovcov. Bol šoltýsom v Nižnej, kde mu v roku 1597 povolil Juraj Turzo postaviť si mlyn.⁵⁰ Šimonovým synom bol Michal Nižňanský⁵¹ (*? – † po roku 1630),

⁴⁴ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 130, fasc. 65.

⁴⁵ Tamže, no. 13.

⁴⁶ Archív Rímskokatolíckeho biskupského úradu Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, fond Hodnoverné miesto Spišská Kapitula 1228 – 1852, Autentický protokol XX. 1618 – 1632, fol. 228b.

⁴⁷ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1. Inštrukcia pre provízora Oravského panstva z roku 1620.

⁴⁸ V septembri 1620 provízor na príkaz Alžbety kúpil v Krakove 32 lakt'ov damasku v hodnote 129 zlatých a 1000 lakt'ov kytajky za 330 zlatých. MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 816, III-N/3, šk. 26. List z 1. septembra 1620. Vo februári 1621 dal zasa objednať a priviezť z Krakova atlasový hodváb svetlej, oranžovej a červenej farby; v marci to bol zasa biely a žltý hodváb. Tamže. List z 13. februára 1621 a list z 8. marca 1621.

⁴⁹ Ako naturálie za svoju službu dostal: štyri lukná pšenice, tri lukná pšenice pre jeho paholka, 16 okovov piva, 32 lukien ovsu, šesť oviec, jedno vykŕmené prasa, 100 funtov bryndze (určenej pre neho a jeho pomocníkov), 12 kusov stredného masla, dva korce krúp, dva korce hrachu, 10 okovov kapusty (určenej pre neho a jeho pomocníkov), soľ v hodnote 1 zlatý. Podľa dispozície z roku 1619. MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1.

⁵⁰ KAVULJAK, *Historický miestopi Oravy*, s. 180.

⁵¹ MV SR, ŠA BY, f. OK: TK, inv. č. 410, II-N/21, šk. 11. List zo 7. septembra 1607.

ktorý sa zaslúžil o získanie zemianstva a erbu pre ich rod. Armáles mu udelil v roku 1602 panovník Rudolf II. Výsadné postavenie udelil panovník prostredníctvom Michala aj jeho rodičom – Šimonovi a matke Barbore a rovnako aj Šimonovým bratrancom Andrejovi a Mikulášovi.⁵²

V rokoch 1608 – 1611 a 1614 – 1619 pôsobil ako provízor panstva Michal Šuškovič (Suskovics) (*? – † pred rokom 1623). V publikácii *Šľachta Bratislavskej stolice* sa uvádza, že Michal vlastnil majetky v Trenčíne a Majcichove. Tu žila v roku 1623 jeho manželka Barbora Barlová, ktorá žiadala o vyrovnanie nedoplatkov za služby jej zosnulého manžela pre oravské panstvo.⁵³ V roku 1611 nahradil Šuškoviča v úrade provízora panstva Stanislav Sudorský. Tak to bolo až do roku 1614, keď sa v tejto funkcii objavuje opäť meno Šuškoviča. Aký bol osud Šuškoviča počas týchto necelých troch rokov, je zatiaľ otáznne, keďže sa v prameňoch nespomína jeho pôsobenie na inom poste zemepanskej správy. Odpoveďou by mohla byť informácia z už spomínanej publikácie, podľa ktorej bol Šuškovič v presne neznámom čase, ale ešte vo funkcii provízora, uväznený.⁵⁴ V inštrukcii z roku 1621, ktorá upravovala spôsob pltníctva na Orave, sa spomína, že ešte počas života Juraja Turzu sa Šuškovič ako provízor dopustil „velikeg nevernosti“⁵⁵. Bez vedomia a súhlasu Turzu dovolil Šuškovič prepravovať plte a náklady aj tým, ktorí na to nemali povolenie. Ako sa ďalej v inštrukcii uvádza, trest ho za to neminul. Či však bol za túto chybu potrestaný väzením, alebo iba pokutou, sa tu už nekonkretizuje.

Riešením sporných záležitostí oravského panstva sa zaoberal právny riaditeľ (*causarum director*). V rokoch 1606 – 1626 túto pozíciu zastával Juraj Meško st. (*? – † okolo roku 1636). Juraj bol synom Mateja Meška a býval vo Vyšnom Kubíne, kde vlastnil kúriu.⁵⁶ Podľa Jozefa Nováka je prvá zmienka o Jurajovi Meškovi st. z roku 1579, keď pri jednom spore vystupoval ako *homo regius*.⁵⁷ Ako právny riaditeľ pracoval Meško pre oravské panstvo pravdepodobne už od 90. rokov 16. storočia, ako to vyplýva z jeho korešpondencie adresovanej Jurajovi Turzovi. Jemu a jeho potomkom slúžil verne a nepretržite vyše 40 rokov, lebo ešte v roku 1635 sa Meško v prameňoch spomína ako právny riaditeľ vtedy už oravského komposesorátu.⁵⁸ Za svoje služby dostával ročne 24 zlatých, k tomu 20 oviec a bryndzu.⁵⁹

Už začiatkom 17. storočia sa v prameňoch spomínajú aj ďalšie úradnícke funkcie – kľučiar (*claviger*) a obilník (*frumentarius*). Kľučiar bol zároveň aj pokladníkom

⁵² Armáles sa nachádza v MV SR, ŠA BY; NOVÁK, *Rodové erby na Slovensku I*, s. 181.

⁵³ PONGRÁCZ, Denis – STREŠŇÁK, Gábor – RAGAČ, Radoslav – TANDLICH, Tomáš – FEDERMAYER, Frederik. *Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava : Agentúra LUIGI, 2004, s. 399. Spomína sa tu aj, že Michal „pôsobil v rokoch 1608 – 1619 ako provízor Oravského panstva v službách Štefana Thurzu“ (s. 399). Nešlo však o Štefana, ale o Juraja Turzu, resp. po r. 1616 o Imricha Turzu.

⁵⁴ PONGRÁCZ a kol., *Šľachta Bratislavskej stolice*, s. 399.

⁵⁵ MV SR, ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1. Inštrukcia z roku 1621.

⁵⁶ MV SR, ŠA BY, f. OŽ I, inv. č. 1 800, fasc. 1, no. 5, šk. 718.

⁵⁷ NOVÁK, *Rodové erby na Slovensku I*, s. 170.

⁵⁸ ŠA BY, f. OK, inv. č. 66, fasc. 33, no. 20.

⁵⁹ Podľa dispozície z roku 1619. ŠA BY, f. OK, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1.

(*perceptor*) a za svoju prácu dostával ročne 36 zlatých a k tomu štyri jahňacie kože.⁶⁰ Funkcia obilníka bola na oravskom panstve ustanovená 1. januára 1620 a ročne mal obilník dostávať štyri zlaté a štyri lukná pšenice.⁶¹ Pramene však o ľuďoch, ktorí pôsobili v týchto funkciách, mlčia, alebo sa v nich iba veľmi sporadicky vyskytujú konkrétne mená takýchto ľudí.

Možno teda konštatovať, že správa Oravského hradu a panstva sa v rokoch 1606 – 1626 nevyznačovala nijakým osobitným špecifikom, skôr išlo o akýsi klasický model zemepanskej správy panstva, aký bol začiatkom 17. storočia bežný aj na iných panstvách Slovenska. Pôsobenie dvoch kastelánov na Oravskom hrade bolo v tom období viac-menej bežné aj na iných hradoch, hlavne tých väčších. Tak to bolo napr. aj na hrade Lietava, ktorý rovnako patrilo Turzovcom.

Archontologický výskum priniesol viaceré nové poznatky, ktoré boli v doterajšej odbornej literatúre neznáme (ako to bolo v prípade Štefana Horváta). Niektoré otázky však zostávajú naďalej otvorené: Kto zastával funkciu druhého kastelána v rokoch 1608 – 1611 a 1613 – 1614? Kto bol a odkiaľ pochádzal kastelán Pavol Tolnai? Odpovede bude treba hľadať v ďalších archívnych prameňoch.

Príloha: Personálne obsadenie úradníkov Oravského hradu a panstva v rokoch 1606 – 1626

Rok	Kapitán	Kasteláni	Provízor	Právny riaditeľ
1606	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Štefan Horvát	Šimon Nižňanský	Juraj Meško st.
1607	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Štefan Horvát	Šimon Nižňanský	Juraj Meško st.
1608	Štefan Guzič	Juraj Abafi?	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1609	Štefan Guzič	Juraj Abafi?	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1610	Štefan Guzič	Juraj Abafi?	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1611	Štefan Guzič	Juraj Abafi?	Michal Šuškovič Stanislav Sudorský	Juraj Meško st.
1612	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Pavol Tolnai	Stanislav Sudorský	Juraj Meško st.
1613	Štefan Guzič	Juraj Abafi?	Stanislav Sudorský	Juraj Meško st.
1614	Štefan Guzič	Juraj Abafi?	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1615	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Stanislav Sudorský	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1616	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Stanislav Sudorský	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1617	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Stanislav Sudorský	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1618	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Stanislav Sudorský	Michal Šuškovič	Juraj Meško st.
1619	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Stanislav Sudorský	Michal Šuškovič Michal Nižňanský	Juraj Meško st.
1620	Štefan Guzič	Juraj Abafi, Stanislav Sudorský	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.

⁶⁰ ŠA BY, f. OK, inv. č. 389, fasc. 226a.

⁶¹ Tamže, inv. č. 153, fasc. 70, no. 1.

1621	Juraj Abafi	Stanislav Sudorský, Martin Farkaš	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.
1622	Juraj Abafi	Stanislav Sudorský, Andrej Čepkovič	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.
1623	Juraj Abafi	Stanislav Sudorský, Andrej Čepkovič	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.
1624	Juraj Abafi	Stanislav Sudorský, Andrej Čepkovič	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.
1625	Juraj Abafi	Stanislav Sudorský, Andrej Čepkovič	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.
1626	Juraj Abafi	Stanislav Sudorský, Andrej Čepkovič	Michal Nižňanský	Juraj Meško st.

DIE VERWALTUNG DER GUTSHERRSCHAFT ORAWA IN DEN JAHREN 1606 – 1626.

Katarína Červeňová

Im Jahre 1606 erhielten Georg Thurzo und seine Nachkommen erblich die Burg und die Gutsherrschaft Orawa sowie die Funktion des Gespans des Komitats Orawa.

Der Sitz der Verwaltung der Gutsherrschaft Orawa war der gleichnamige Burg. Der höchste, auf der Burg residierende Beamte, war der Kapitän (*capitaneus arcis*). Ohne seinem Wissen durfte niemand die Burg verlassen, sowie kein ungeladener Gast konnte die Burg betreten. Dem Kapitän wurden alle Schlüssel der Burgtore anvertraut. In den Jahren 1606 – 1626 waren in dieser Funktion Štefan Guzič und Juraj Abafi tätig. Die Burg hatte zwei Burggrafen (*castellanus*). Nach der Instruktion aus dem Jahre 1617 siedelte der eine Burggraf im oberen Teil der Burg, der andere im unteren Teil. Zu ihren Pflichten zählten die Burgbewachung und die Sorge um das Burggebäude. In den Quellen werden zu dieser Zeit als Burggrafen Georg Abafi, Stefan Horvát, Paul Tolnai, Stanislaus Sudorský, Martin Farkaš und Andreas Čepkovič erwähnt. Um die wirtschaftlichen Angelegenheiten der Gutsherrschaft kümmerte sich der Verwalter (*provisor*). Zugleich achtete er auf die Gasthäuser und die Mautgebühren auf dem Gebiet der Gutsherrschaft. In den Jahren 1606 – 1626 wechselten sich im Amt des Verwalters Simon Nižňanský, Michael Šuškovič, Stanislaus Sudorský und Michael Nižňanský ab. Mit der Lösung der strittigen Angelegenheiten der Gutsherrschaft Orawa wurde der Rechtsdirektor (*causarum director*) beauftragt. Seit den 90er Jahren des 16. Jh. bis zu den 30er Jahren des 17. Jh. vertrat diesen Posten Georg Meško d. Ä. In der Verwaltung der Gutsherrschaft Orawa betätigten sich auch der Kastner (*frumentarius*) und der Schaffer (*claviger*), der gleichzeitig auch die Funktion des Perzeptors (*perceptor*) ausübte. Die Verwaltung der Burg und der Gutsherrschaft Orawa in den Jahren 1606 – 1626 zeichnete sich durch keine Besonderheiten aus. Es handelte sich eher um ein klassisches Modell, das am Anfang des 17. Jh. auch für andere Gutsherrschaften auf dem Gebiet der heutigen Slowakei typisch war.

Mgr. Katarína Červeňová, Katedra archívniectva a pomocných vied historických, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 814 99 Bratislava